

Center for Strategic Studies of the
Islamic Republic of Iran Army

Quarterly Journal Of
Army Strategic Research
Print ISSN:27834212
Volume 4, Issue 14
Winter 2026
P.P. 97-125

Examining military patterns of movement from conscription to professional armies at the international level

Fereshteh Mirhoseini^{*1}, Arash Saeedi rad²

Abstract

In today's world, a professional army has become a necessity for all countries. The concept of a professional army is generally used to describe an army that is composed mainly of professional military personnel as opposed to conscripts. With the end of the Cold War, maintaining mass armies based on conscription became much less important. Global social and political changes with the rapid development of technology led to the emergence of a new generation of military tools and methods. This doubled the necessity of moving towards professional armies. The aim of the present study is to examine the manner and status of conscription in different countries of the world, and to provide frameworks and suggestions for improving and optimizing the processes of conscription and moving towards the establishment of a professional army in the country. According to the research findings, the world's leading military powers such as the United States, China, Russia, and the European Union have moved from the conscription military model to professional armies in recent years. The professionalization of armies has also been accompanied by an increase in military budgets, improved professional military training, the use of new technical equipment, standardization of recruitment methods, simplification of organizational processes, better salaries and benefits, and the promotion of the status of women in the army. The research method is descriptive-analytical using library resources and questionnaire tools

Keywords: Professional army, public service, international system, Islamic Republic of Iran, military service.

Citation: Mirhoseini, Fereshteh; Saeedi rad, Arash(2026). Examining military patterns of movement from conscription to professional armies at the international level; *Army Strategic Research Quarterly* 4(14). 97-125

1. Faculty Member, Farhangian University, Tehran, Iran. (Corresponding Author)

Email:fereshte.mirhosieni@cfu.ac.ir.

2. Master of Regional Studies, Yazd University, Iran.

Received: 2026/01/11
Accepted: 2026/02/01

Article Type: Research – based

بررسی الگوهای نظامی حرکت از خدمت وظیفه عمومی به سمت ارتش‌های

حرفه‌ای در سطح نظام بین‌الملل

فرشته میرحسینی*^۱، آرش سعیدی راد^۲

چکیده

در دنیای امروزی ارتش حرفه‌ای به ضرورتی برای همه کشورها تبدیل شده است. مفهوم ارتش حرفه‌ای عموماً برای توصیف ارتشی که عمدتاً از پرسنل نظامی حرفه‌ای در مقابل سربازان وظیفه تشکیل شده است، استفاده می‌شود. با پایان یافتن جنگ سرد، حفظ ارتش‌های توده‌ای مبتنی بر خدمت وظیفه عمومی اهمیت بسیار کمتری پیدا کرد. تغییرات اجتماعی و سیاسی جهانی با توسعه سریع فناوری منجر به ظهور نسل جدیدی از ابزارها و روش‌های نظامی شد. این امر ضرورت حرکت به سمت ارتش‌های حرفه‌ای را دوچندان کرد. هدف پژوهش این است که با بررسی نحوه و وضعیت خدمت وظیفه عمومی در کشورهای مختلف جهان، چارچوب‌ها و پیشنهادهایی برای بهبود و بهینه‌سازی فرآیندهای خدمت وظیفه عمومی و حرکت به سمت ایجاد ارتش حرفه‌ای در کشور ارائه دهد. براساس یافته‌های پژوهش، قدرت‌های برتر نظامی جهان چون آمریکا، چین، روسیه و اتحادیه اروپا در سال‌های اخیر از الگوی نظامی سربازی وظیفه به سمت ارتش‌های حرفه‌ای حرکت کرده‌اند. همچنین حرفه‌ای شدن ارتش‌ها با افزایش بودجه نظامی، بهبود آموزش حرفه‌ای نظامی، کاربرد تجهیزات فنی جدید، استانداردسازی شیوه‌های استخدام، ساده‌سازی فرآیندهای سازمانی، پرداخت حقوق و مزایای بهتر و ارتقای جایگاه زنان در ارتش همراه بوده است. روش پژوهش توصیفی-تحلیلی با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و ابزار فیش‌برداری است.

واژگان کلیدی: ارتش حرفه‌ای، خدمت وظیفه عمومی، نظام بین‌الملل، ایران، سربازی.

استناد: میرحسینی، فرشته؛ سعیدی راد، آرش (۱۴۰۴). بررسی الگوهای نظامی حرکت از خدمت وظیفه عمومی به سمت ارتش‌های حرفه‌ای در سطح نظام بین‌الملل؛ فصلنامه پژوهش‌های راهبردی/ارتش ۴ (۱۴). ۹۷-۱۲۵.

۱. عضو هیئت علمی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)

Email: fereshte.mirhosieni@cfu.ac.ir

۲. دانش آموخته کارشناسی ارشد مطالعات منطقه‌ای، دانشگاه یزد، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۱۰/۲۱

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۱/۱۲

مقدمه

کشورهای جهان همواره با تهدیدات امنیتی و نظامی متعددی روبرو هستند و تلاش می‌کنند تا با استفاده از روش‌های مختلفی، از جمله استفاده از ظرفیت جوانان در قالب خدمت وظیفه عمومی، امنیت خود را تأمین کنند. از این رو، فلسفه اصلی خدمت وظیفه، مشارکت مردم در مقوله دفاع و امنیت کشور است. این امر به روش‌های مختلفی در جهان در حال انجام است. برخی از کشورها از خدمت وظیفه برای تکمیل رده‌های نیروهای نظامی خود استفاده می‌کنند، حال آن‌که برخی دیگر بکارگیری نیروی وظیفه را منوط به شرایط جنگی و بحرانی دانسته و عمدتاً از ارتش حرفه‌ای یا داوطلب استفاده می‌کنند. نقطه عطف در حرکت به سمت ارتش حرفه‌ای را می‌توان به پایان جنگ سرد و فروپاشی شوروی از یکسو و پیشرفت فناوری‌های نظامی از سوی دیگر دانست. ارتش‌های حرفه‌ای آمریکا و بریتانیا، و به‌ویژه اثربخشی زیاد آنها در طول جنگ خلیج فارس در سال ۱۹۹۱، نشان داد که واحدهای حرفه‌ای بسیار مؤثرتر از واحدهای سربازان وظیفه است. با این حال هنوز خدمت وظیفه در سراسر اروپای شرقی، قفقاز جنوبی، آسیای مرکزی و کشورهای نظیر ارمنستان، آذربایجان، بلاروس، گرجستان، قزاقستان، قرقیزستان، مولداوی، روسیه، تاجیکستان، ترکمنستان، رژیم صهیونیستی، اوکراین، ازبکستان رایج است.

خدمت وظیفه عمومی در جمهوری اسلامی ایران نیز در حال اجرا است و با گذشت سالیان و تغییر شرایط اقتصادی، نظامی و فنی تغییر چندانی نداشته است. با توجه به این‌که خدمت وظیفه دارای تأثیرات اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و امنیتی است باید در اولویت سیاست‌گذاری در کشور قرار گیرد. زیرا از یکسو دغدغه رفع نیازهای دفاعی کشور وجود دارد و از سوی دیگر، جوانان رغبت کمتری نسبت به انجام خدمت وظیفه عمومی دارند. خدمت وظیفه بدون توجه به تحصیلات و شغل سربازان آسیب‌هایی چون مشکلات مالی، شکاف تحصیلی، افزایش مهاجرت، مشکلات جسمی و روانی، را به همراه دارد. از این رو، اصلاح روند خدمت سربازی، بهینه‌سازی و خوشایندسازی حداکثری آن بویژه با توجه به حرفه‌ای شدن نظام وظیفه در میان قدرت‌های نظامی جهان باید مورد توجه قرار گیرد. این تحولات نه تنها می‌تواند به تأمین امنیت و دفاع از کشور کمک کند بلکه می‌تواند بهبود شاخص‌های اجتماعی و اقتصادی را نیز به همراه داشته باشد.

امروز، الگوی سربازی حرفه‌ای، از شایع‌ترین مدل‌های خدمت سربازی در جهان است. از مهم‌ترین مزایای این سیستم می‌توان به افزایش کارآمدی نیروهای مسلح به دلیل تخصصی شدن خدمت، انگیزه بالای سربازان به دلیل اختیاری شدن خدمت، استفاده از فناوری‌های نوین، کاهش ریسک امنیتی - دفاعی، کاهش هزینه‌های اقتصادی دولت، کاهش تخلفاتی مانند فرار

از خدمت و غیبت، افزایش همبستگی سازمانی و کاهش تلفات انسانی اشاره کرد. بر این اساس جمهوری اسلامی ایران بایستی هم‌راستا با تحولات جهانی، اصلاح فرآیندهای خدمت وظیفه عمومی و حرکت به سمت ایجاد ارتش حرفه‌ای را در راهبردهای نظامی خود مورد توجه قرار دهد.

هدف اصلی پژوهش این است که با بررسی نحوه و وضعیت خدمت وظیفه عمومی در جهان، پیشنهادهایی برای بهینه‌سازی فرآیندهای خدمت وظیفه عمومی و حرکت به سمت ایجاد ارتش حرفه‌ای در ایران ارائه دهد. بر این اساس پژوهش درصدد پاسخ به این سؤالات است: ۱- وضعیت کشورهای جهان در زمینه حرکت از خدمت وظیفه به ارتش حرفه‌ای چگونه است؟ ۲- الگوها و شاخصه‌های قدرت‌های نظامی جهان در زمینه ایجاد ارتش‌های حرفه‌ای کدامند؟ ۳- چه راهکارهایی جهت بهبود وضعیت خدمت نظام وظیفه در ایران وجود دارد؟

پیشینه پژوهش

در ایران پژوهش‌های متعددی درباره خدمت وظیفه عمومی صورت گرفته است. برخی از این پژوهش‌ها با نگاه آسیب‌شناسانه نسبت به وضعیت کنونی خدمت وظیفه عمومی نگاشته شده است. این دسته مقالات به بررسی چالش‌های جسمی و روحی سربازان می‌پردازد و شاخصه‌هایی چون خودکشی، مصرف سیگار، مواد مخدر و مشروبات الکلی را مورد بررسی قرار می‌دهد. سیدی و همکاران (۱۳۹۵) در مقاله‌ای با عنوان «آسیب‌شناسی تجربی خدمت نظام وظیفه از منظر سربازان دارای مدرک تحصیلات تکمیلی» به مطالعه سربازی برای آسیب‌شناسی آن از منظر سربازان دارای تحصیلات تکمیلی با روش نمونه‌گیری هدفمند و مصاحبه عمیق با این دسته از سربازان پرداخته‌اند. اسکندری‌نژاد و هاشمی (۱۴۰۱) در مقاله «چالش‌های سربازی در ایران؛ فراتحلیل کیفی پژوهش‌های موجود» به این نتیجه رسیده‌اند که سربازی در شکل کنونی آن برای جامعه ایران کارکرد چندانی ندارد و به روزرسانی آن بیش از هر زمانی ضروری است.

دسته دیگر آثار به تحلیل سربازی از دیدگاه موافقان و مخالفان پرداخته‌اند. ابوالحسنی و همکاران (۱۳۹۸) در مقاله «تأثیر مهارت‌ورزی سربازان بر زندگی آنان بعد از رهایی از خدمت سربازی» مزایای سربازی برای نظام اجتماعی را بیشتر از مضرات آن دانسته‌اند. افزایش مهارت‌های زندگی، استقلال، مسئولیت‌پذیری و بهبود خصایص اخلاقی و فردی از جمله مزایای نظام وظیفه است. سجادیه و همکاران (۱۳۹۷) در مقاله «تحلیل اخلاقی خدمت وظیفه سربازی از منظر نظریه‌های وظیفه‌گرا و پیامدگرا» به واکاوی ادله موافقان و مخالفان از منظر دو نظریه اخلاق هنجاری (وظیفه‌گرایی و پیامدگرایی) پرداخته‌اند. نیروی کار ارزان در برابر استثمار نیروی کار، عدالت تساوی طلبانه در برابر نفی انتخاب آزادانه و بی‌توجهی به تفاوت استعدادها،

خدمت همگانی یکسان در برابر ناکارآمدی اقتصادی و امنیتی، و خدمت همگانی - اجباری یکسان در برابر اخلال در امر اشتغال و ازدواج جوانان از اهم مواضع نزاع بین موافقان و مخالفان سربازی است. انوشه و موسوی نقابی (۱۳۹۹) در مقاله «مدیریت بهینه عرصه‌های خدمت وظیفه عمومی: ارائه مدل سیاست‌گذاری» به طرح این موضوع پرداخته‌اند که با افزایش سطح تحصیلات و توانمندی مشمولان، به کارگیری سربازان در سایر عرصه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به اثربخشی بالاتر خدمت سربازی می‌انجامد.

دسته دیگر پژوهش‌ها به موضوع سیاست‌گذاری در زمینه خدمت سربازی پرداخته‌اند. ایمانی (۱۳۹۹) در مقاله «ارائه مدلی برای سیاست‌گذاری خدمت سربازی در ایران با بهره‌گیری از عوامل اثرگذار کلان» با مطالعه اکتشافی به استخراج شش مؤلفه کلان ملی می‌پردازد که بر سیاست‌گذاری خدمت سربازی مؤثر هستند. وضعیت فرهنگی - اجتماعی، تغییرات جمعیتی، ساختار سازمانی ارتش، تحولات فناوری و تخصصی شدن جنگ‌ها، وضعیت اقتصادی جامعه و وضعیت ژئوپلیتیکی ایران شش عامل اثرگذار بر سیاست‌گذاری خدمت سربازی در این پژوهش است.

آینده‌پژوهی خدمت وظیفه، بخش دیگری از موضوعات پژوهشی مرتبط با سربازی را به خود اختصاص داده است. نظری زاده و همکاران (۱۳۹۰) در مقاله «آینده‌پژوهی خدمت سربازی در جمهوری اسلامی ایران» به استخراج روندهای کلان در افق ۱۵ ساله پرداخته‌اند. در این تحقیق از راه مطالعه اکتشافی و بررسی تعداد زیادی از سندها و گزارش‌ها، روندهای جهانی و تأثیرات احتمالی آن‌ها بر خدمت سربازی مورد مطالعه قرار گرفته است. بر اساس یافته‌های پژوهش گرچه حرفه‌ای‌گری نظامی روند غالب جهانی است اما به دلیل شرایط کشور ما خدمت سربازی حداقل تا ۱۵ سال آینده وجود خواهد داشت. دفتر مطالعات سیاسی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۳۹۲) پژوهشی با عنوان «الگوهای سربازی آینده در جمهوری اسلامی ایران» انجام داده است. در این پژوهش ضمن بررسی مسائل کنونی نظام وظیفه در ایران و جهان، با رویکرد آینده پژوهی به ترسیم الگوهای نوین سربازی پرداخته شده است.

مقالات اندکی درباره وضعیت خدمت وظیفه عمومی در سطح نظام بین‌الملل نگاشته شده است. مقاله منیری (۱۴۰۱) با عنوان «مطالعه تطبیقی الگوی تأمین نیروی انسانی دفاعی کشور از طریق تحول از ارتش وظیفه‌ای به ارتش حرفه‌ای» کامل‌ترین مقاله در این زمینه است. نویسنده در این مقاله وضعیت کشورهای موفق در زمینه تحول دفاعی از ارتش وظیفه به ارتش حرفه‌ای را مورد بررسی قرار داده است. در این پژوهش ضمن بررسی وضعیت ۱۰ کشور راهبردهای موفقی که قابلیت بومی‌سازی در ایران دارند، تبیین شده است.

در منابع انگلیسی هم پژوهش‌های متعددی در ارتباط با خدمت سربازی، تأثیرات آن و حرکت به سمت ایجاد ارتش‌های حرفه‌ای نوشته شده است که به تعدادی از آن‌ها در جدول زیر اشاره شده است.

عنوان تحقیق	نویسندگان	سال	هدف و نتایج تحقیق
تحلیل فراملی تأثیر سربازی اجباری بر جرم	نیکولت رز	۲۰۰۴	بررسی نقش نیروهای مسلح به عنوان کارفرما و نهاد اجتماعی در پیشگیری از بروز جرم در مردان جوان (۱۶ تا ۲۴ سال).
آینده خدمت اجباری: برخی بازتاب‌های مقایسه‌ای	جیمز شیهان	۲۰۱۱	ایجاد درک جامع از تاریخچه، تغییرات و پیامدهای خدمت اجباری در غرب اروپا و تأثیر آن بر سیاست‌های دفاعی و اجتماعی.
پس از خدمت اجباری: ایالات متحده و نیروهای داوطلب	مولی کلور و دیوید سگال	۲۰۱۲	بررسی پیامدهای سیاسی، اقتصادی و اجتماعی انتقال ایالات متحده به نیروی نظامی تمام‌وقت داوطلب پس از پایان سربازی اجباری در سال ۱۹۷۳.
سربازی اجباری در قرن بیست و یکم: آیا افزایش تعداد سربازان، امنیت را تضمین می‌کند؟	متیو کوسنیک	۲۰۱۷	تحلیل استراتژیک تصمیم آلمان برای پایان دادن به نظام وظیفه و مقایسه آن با تصمیم نروژ برای تقویت خدمت سربازی.
تأثیر علمی خدمت سربازی بر جنایت	رندی هالمارسون و متیو جی لیندکوئیست	۲۰۱۹	بررسی تأثیر علمی خدمت سربازی اجباری بر رفتار مجرمانه مردان متولد دهه ۱۹۷۰ در سوئد و افزایش قابل توجه جرائم پس از خدمت از سنین ۲۳ تا ۳۰ سال.
تأثیرات بلندمدت خدمت سربازی بر شخصیت و اعتقادات	گابریلا ارتولا و ناواجا و همکاران	۲۰۲۰	ایجاد درک عمیق از ارتباط بین خدمت سربازی اجباری و طرز فکر نظامی مردان و تبیین پیامدهای آن برای فرد و جامعه.
پایان خدمت اجباری در اروپا: روندها و پیامدها	نیک دی مک‌کارت و همکاران	۲۰۲۲	ایجاد درک جامع از تأثیرات پایان خدمت اجباری بر امنیت ملی و اثربخشی نظامی در کشورهای اروپایی و شناسایی فرصت‌ها و چالش‌های ناشی از این تغییرات.

با بررسی انجام شده مشخص شد که در ایران پژوهش‌های علمی اندکی به مطالعه وضعیت خدمت وظیفه عمومی در سطح نظام بین‌الملل پرداخته‌اند. با توجه به اهمیت موضوع سامان‌دهی به نظام خدمت وظیفه، ضروری است با بررسی وضعیت نظام وظیفه در سایر کشورها از تجارب آن‌ها در راستای بهبود وضعیت در ایران بهره‌برداری شود.

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش از نوع توصیفی-تحلیلی است و در دسته تحقیقات کاربردی از نوع کیفی قرار دارد. جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از منابع کتابخانه‌ای با مراجعه به سایت‌ها و مقالات جدید و دست اول و فیش‌برداری از آن‌ها صورت گرفته است. گستره پژوهش سطح نظام بین‌الملل است. به منظور تحقق هدف پژوهش و پاسخ به سؤالات، وضعیت کشورهای نظامی مهم جهان از جمله ایالات متحده آمریکا، روسیه، چین و اتحادیه اروپا در زمینه خدمت نظام وظیفه عمومی مورد بررسی قرار گرفت. بر اساس نظریه حرفه‌ای شدن نظامی‌هانتیگتون مواردی چون نقض آزادی فردی، کاهش کیفیت خدمت وظیفه به دلیل تحولات فناوری، تبعیض جنسیتی، از دست دادن و تعویق پیشرفت‌های شغلی، تحصیلی و مهارتی از جمله دلایل حرکت به سمت ارتش حرفه‌ای در این کشورها است. با مراجعه به سندهای نظامی این داده‌ها احصا شد که این کشورها راهکارهایی چون افزایش بودجه نظامی، بهبود آموزش حرفه‌ای نظامی، کاربرد تجهیزات فنی جدید، استانداردسازی شیوه‌های استخدام، ساده‌سازی فرآیندهای سازمانی، پرداخت حقوق و مزایای بهتر و ارتقای جایگاه زنان در ارتش را اتخاذ کرده‌اند.

تعریف مفاهیم:

- خدمت وظیفه عمومی

خدمت وظیفه معادل انگلیسی کانسکریپشن^۱ به معنای جمع‌آوری نیروها با دستورات کتبی و به معنای قرار دادن یک نام در فهرست، به ویژه لیست سربازان است. فرهنگ لغت «میرام وبستر»^۲ این کلمه را به معنی «ثبت نام اجباری افراد به ویژه برای خدمت نظامی» و فرهنگ لغت «آکسفورد» آن را به معنای «دستور دادن به افراد طبق قانون برای پیوستن به نیروهای مسلح» تعریف کرده است. در این سیستم، همه مردان (و گاهی زنان) در سن خاص مشمول خدمت سربازی شده، تحت آموزش قرار گرفته و برای مدت معینی به خدمت وظیفه مشغول می‌شوند.

- ارتش حرفه‌ای^۳

فناوری‌های نوین نظامی و گسترش دامنه تهدیدات الزامات نوینی در رابطه با مفهوم امنیت پدید آورده است و به تبع آن نسل جدیدی از ساختارهای دفاعی نظامی پدید آمده است که به آن ارتش‌های حرفه‌ای گفته می‌شود. ارتش حرفه‌ای ارتشی است که در آن خدمت نظامی، فعالیت دائمی تمام پرسنل است و زمینه‌ای را به وجود می‌آورد که با حداقل بهره‌مندی

^۱ - Conscription

^۲ - Merriam Webster

^۳ - Professional Army

از نیروی انسانی کشور حداکثر بهره‌وری در حوزه دفاعی و امنیتی به وجود آید. در سال‌های اخیر حرفه‌ای‌گرایی به شدت با مفهوم نیروی داوطلبانه مرتبط بوده است (اوتس^۱، ۲۰۰۳: ۵۶۱).

چارچوب نظری

نظریه حرفه‌ای‌گرایی نظامی ساموئل هانتینگتون

کتاب ساموئل هانتینگتون (۱۹۵۷)، با عنوان «سرباز و دولت»، مرجع اصلی حرفه‌ای‌گرایی نظامی است. هانتینگتون سه مؤلفه حرفه‌ای‌گرایی نظامی را مسئولیت، تخصص و شرکتی بودن، معرفی می‌کند. مسئولیت به تبعیت نظامی از مقامات غیرنظامی اشاره دارد. تخصص به مهارت‌های فنی اطلاق می‌شود که افسران نظامی با آموزش پیشرفته و تجربیات عملی کسب می‌کنند. شرکتی بودن نمایان‌گر ماهیت منسجم حرفه نظامی است. در ادامه شاخصه‌های مورد نظر هانتینگتون در راستای حرفه‌ای‌گرایی نظامی بررسی خواهد شد:

۱- آموزش رسمی نظامی و آموزش حرفه‌ای

اولین و مهم‌ترین عنصر حرفه‌ای‌گرایی نظامی، آموزش رسمی و تخصصی است. حرفه نظامی مستلزم تسلط بر توانایی‌های فنی متعددی مانند استراتژی، تدارکات، منابع انسانی، اطلاعات، تعمیر و نگهداری، ناوبری و مهندسی است. هانتینگتون به «مهارت‌های فکری فوق‌العاده پیچیده» افسران نظامی اشاره دارد. آموزش حرفه‌ای نظامی از سه دسته تشکیل شده است: (۱) روش آموزشی که بر تفکر انتقادی و خلاق تأکید دارد، (۲) مجموعه‌ای از موضوعات آزاد و علوم انسانی، (۳) تخصص فنی در زمینه مسائل جنگ. اول، تفکر انتقادی به معنای توانایی «ساخت و دفاع از یک استدلال، به کارگیری معیارهای فکری، و شناخت و مقابله با مغالطه‌های منطقی دیگران و خودمان است». در حالت ایده‌آل، آموزش نظامی به افسران می‌آموزد که چگونه فکر کنند، نه لزوماً به چه فکر کنند. این چابکی ذهنی به افسران این امکان را می‌دهد که با موقعیت‌های پیچیده سازگار شوند، مستقل فکر کنند و در شرایط ناآشنا نوآور باشند (پاترسون، ۲۰۱۹: ۱۴۹).

دسته دوم آموزش حرفه‌ای نظامی، موضوعات متعددی در زمینه هنرهای آزاد و علوم انسانی است. افسران نظامی معاصر به یادگیری هنرهای لیبرال نیاز دارند که درک گسترده‌ای از موضوعات چند رشته‌ای را فراهم می‌کند. افسرانی که قادر به گسترش دانش خود در زمینه علوم اجتماعی و رفتار انسانی هستند در محیط امنیتی پیچیده و متغیر معاصر، ماهرتر و چابک‌تر هستند. از آنجایی که عملیات نظامی نیاز به تعامل بیشتر با بخش‌های غیرنظامی دارد، درک وسیع‌تر از علوم انسانی، فرهنگ‌های خارجی و مهارت زبانی، حیاتی است. در مسیر شغلی

¹ - Evetts

خود، افسران اغلب با شرکت در برنامه‌های آموزشی تخصصی کالج فرماندهی و ستاد کل یا کالج جنگ، تجربیات آکادمیک خود را در مقطع کارشناسی بنا می‌کنند.

دسته سوم آموزش‌های نظامی برای افسران، شامل مهارت‌های فنی است که برای تخصص جنگی به آن نیاز دارند. به‌عنوان حرفه‌ای که هدف آن، به قول هانتینگتون، «مدیریت خشونت» است، از نیروهای مسلح انتظار می‌رود که از دانش فنی بالا برخوردار باشند. پرسنل نه تنها به مهارت‌های فنی مورد نیاز برای عملیات، نگهداری و تعمیر تجهیزاتی مانند وسایل نقلیه، قایق‌ها، کشتی‌ها، هواپیماها، هلیکوپترها و سلاح‌های سبک نیاز دارند، همچنین باید اصول جنگ، استراتژی، عملیات و تاکتیک‌ها را برای تخصص جنگی خاص خود (هوا، دریا، زمین، فضا و سایبری) یاد بگیرند. از زمان الحاق تا فرماندهی ارشد، افسران به آموزش مستمر نیاز دارند تا آن‌ها را برای مسئولیت‌های بعدی آماده کند (بوروکس، ۲۰۲۰: ۱۱-۹).

۲- تبعیت مقامات نظامی از مقامات غیر نظامی منتخب

دومین مؤلفه حرفه‌ای‌گرایی نظامی، تبعیت مقامات نظامی از مقامات غیرنظامی است. مطابق با تئوری روابط نظامی- غیر نظامی، رئیس جمهور و وزیر دفاع (ترجیحاً هر دو غیرنظامی) بر ابعاد راهبردی و سیاسی امنیت ملی نظارت می‌کنند. مقامات منتخب غیرنظامی، منافع راهبردی مهم‌تر کشور، از جمله تصمیم به استقرار ارتش را مدیریت می‌کنند، در حالی که نیروهای مسلح وظیفه دارند عملیات نظامی را در صورت نیاز و در صورت لزوم انجام دهند. به عبارت دیگر، نقش ارتش این است که به سیاست‌گذاران توصیه کند که چگونه از قدرت آتش و فناوری نظامی برای دستیابی به اهداف استفاده کنند، نه این که در فرآیند تصمیم‌گیری سیاسی دخالت کنند.

۳- علم و عمل به قانون منازعات مسلحانه و حقوق بشر

سومین مؤلفه حرفه‌ای‌گرایی نظامی استفاده صحیح از زور است. به‌عنوان نمایندگان دولت، استفاده از سلاح برای حفظ امنیت عمومی و دفاع از ملت به نیروهای نظامی سپرده شده است. با این حال، دولت‌ها اغلب از شهروندان خود سوء استفاده می‌کنند. در نتیجه، مجموعه وسیعی از قوانین بین‌المللی حقوق بشر در اواسط قرن ۲۰ وضع شد که برای محافظت از افراد در برابر بدرفتاری دولت‌ها طراحی شده است. پس از جنایات جنگ جهانی دوم، جامعه بین‌الملل تعدادی معاهدات درگیری مسلحانه را برای حمایت از غیرنظامیان و منع استفاده از برخی سلاح‌ها پیشنهاد کرد. به گفته هانتینگتون، متخصصان نظامی باید در «مدیریت خشونت، نه خود خشونت» متخصص باشند (گدمنت^۱، ۲۰۲۱).

^۱- Godement

فرهنگ سیاسی دموکراتیک معمولاً اساس کار نظامیان حرفه‌ای است. فرآیندهای دموکراتیک باید توسط نهادهای دولتی مانند نیروهای مسلح محافظت شوند. بنابراین، مفهوم حرفه‌گرایی نظامی در دولت‌های دموکراتیک باید متضمن ارزش‌های اساسی مانند پذیرش مشروعیت نهادهای دموکراتیک، غیرحزبی بودن فرآیند سیاسی، و احترام و دفاع از حقوق افراد در یک فرهنگ سیاسی دموکراتیک باشد. نیروهای مسلح سیاست دفاعی و امنیتی ایجاد شده توسط مقامات غیرنظامی را اجرا می‌کنند. از طرفی ایجاد ارتش‌های حرفه‌ای به ایجاد وفاداری به دولت و احترام به جامعه مدنی و عدم مداخله در بحث‌های سیاسی بستگی دارد. بدون حمایت ارتش از حاکمیت دموکراتیک، روند اصلاح و تحکیم دموکراسی دشوار خواهد بود (مرکز مطالعات راهبردی آفریقا، ۲۰۲۲).^۱

۴- اخلاق حرفه‌ای نظامی و مسئولیت‌پذیری

در حالی که بسیاری از محققان ممکن است در مورد ویژگی‌های اصلی حرفه‌ای بودن نظامی، به‌ویژه نیاز به آموزش مداوم و تخصص توافق کنند، مفهوم واحدی از اخلاق حرفه‌ای وجود ندارد. آموزش اخلاق، ذهن افسران ارشد را برای معضلات اخلاقی که روزانه در شغل خود با آن مواجه می‌شوند آماده می‌کند. از آنجا که «اخلاق» مشتمل بر گروهی ذهنی و بی‌شکل از ارزش‌ها و هنجارهای تعیین‌شده توسط فرهنگ جامعه است، عملیاتی کردن آن دشوار است. به این دلایل، اگرچه اخلاق ممکن است مهم‌ترین عامل از چهار عامل حرفه‌گرایی نظامی باشد اما توضیح آن برای اعضای نیروهای مسلح دشوارترین است. با وجود دشواری کار با چنین موضوع چند وجهی، اخلاق نظامی برای نیروهای مسلح مدرن ضروری است. جنگ اقدامی خشونت‌آمیز است که در آن سربازان باید براساس قوانین جنگ مسلحانه و قوانین حقوق بشر تصمیمات فوری برای مرگ و زندگی بگیرند. این نشان دهنده مسئولیت اخلاقی مهم در شرایطی با فشار روانی بسیار بالا است. در طول درگیری، احساساتی چون میل به انتقام، فریب قدرت، میل به غیر انسانی کردن، سادیسم، و تله‌های غیرمنطقی و بی‌رحمی دور از ذهن نیست. آموزش اخلاق ضروری است تا اعضای خدمت بتوانند تصمیمات حیاتی میدان جنگ را بر اساس پایه اخلاقی اتخاذ کنند (بوروکس، ۲۰۲۱: ۷۵-۷۴).

^۱- Africa Center for Strategic Studies.

شکل شماره ۱- نظریه حرفه‌ای گرای نظامی هانتینگتون

یافته‌ها

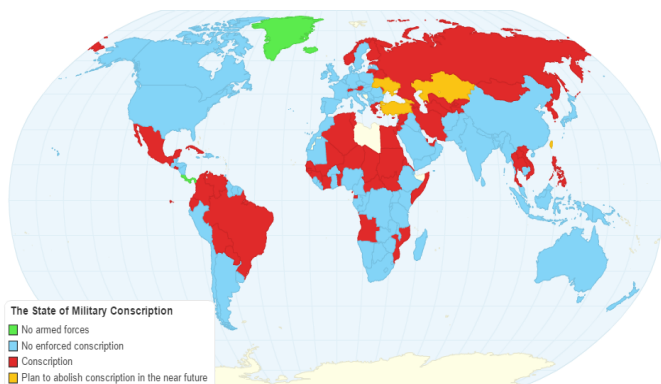
وضعیت کنونی خدمت وظیفه عمومی در جهان

براساس نقشه استاتیستا درباره وضعیت سربازی نظامی در سال ۲۰۱۶ می‌توان کشورهای جهان را در چهار دسته قرار داد: ۱- کشورهایی که نیروی نظامی ندارند، تعداد این کشورها اندک است گرینلند، ایسلند، پاناما و کاستاریکا در این دسته قرار دارند؛ ۲- کشورهایی که خدمت وظیفه ندارند، اکثریت کشورهای جهان (۱۰۹ کشور) در این دسته قرار دارند؛ ۳- کشورهایی که دارای خدمت وظیفه هستند؛ ۶۷ کشور در این دسته قرار دارند؛ ۴- کشورهایی که قصد دارند در آینده نزدیک خدمت وظیفه را لغو کنند؛ ترکیه، اوکراین و قزاقستان در این دسته قرار دارند (رنگ و آبریت، ۲۰۱۹).^۱

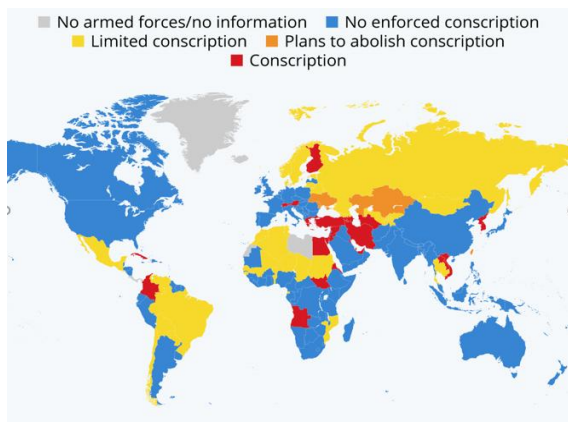
نقشه استاتیستا درباره وضعیت سربازی در سال ۲۰۲۰ تعداد بیشتری از کشورها را نشان می‌دهد که به سمت حرفه‌ای کردن سربازی حرکت کرده‌اند. روسیه، آسیای مرکزی و قفقاز، شمال آفریقا و جنوب آمریکا که در نقشه سال ۲۰۱۶ دارای خدمت وظیفه هستند در نقشه سال ۲۰۲۰ سربازی را محدود کرده‌اند (فلک، ۲۰۲۳).^۲

^۱- Ronge & Abrate

^۲ - Fleck

نقشه شماره ۱- وضعیت خدمت وظیفه در جهان در سال ۲۰۱۶

نقشه شماره ۲- وضعیت خدمت وظیفه در جهان در سال ۲۰۲۰ (بوچلانز، ۲۰۲۳).

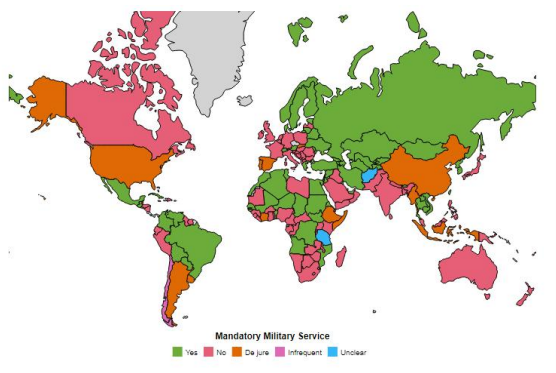
Fewer than a third of the world's countries draft people into their militaries

Note: Excludes five countries where the central government lacks monopoly on legitimate use of force or where conscription status is unclear.
Source: Pew Research Center analysis of external data.

شکل شماره ۲- وضعیت خدمت وظیفه در سطح جهان در سال ۲۰۱۹

از ۱۹۱ کشور مورد بررسی مرکز تحقیقات «پیو» در سال ۲۰۱۹، ۶۰ کشور، نوعی برنامه خدمت وظیفه فعال دارند. ۱۰۸ کشور هیچ ماده قانونی برای خدمت سربازی وظیفه ندارند. ۲۳ مورد از آن‌ها حتی نیروهای مسلح متعارف ندارند. برای ۲۳ کشور قانون وجود دارد اما فراخوان اجرا نمی‌شود. برخی از کشورها از جمله آلبانی، اکوادور، اردن، لهستان، تایوان، اخیراً خدمت وظیفه را متوقف کرده‌اند، با این حال اگر تعداد داوطلبان کافی نباشد، می‌توان سربازی وظیفه را مجدد بازگرداند. سربازی وظیفه همچنان در اتریش، قبرس، استونی، فنلاند، یونان و نروژ وجود دارد. با این حال، بیشتر ارتش‌های ملی در اتحادیه اروپا به ارتش‌های کوچک و حرفه‌ای تبدیل شده‌اند (گلوبال پالیسی اینسایتز، ۲۰۲۱)

نقشه شماره ۳- وضعیت خدمت وظیفه در جهان در سال ۲۰۲۲

عمدتاً کشورهای واقع در شرق و جنوب شرق آسیا، شبه قاره هند، اروپا، آمریکای شمالی، جنوب آفریقا و برخی از کشورهای کوچک آمریکای مرکزی با تشکیل ارتش‌های حرفه‌ای سربازی وظیفه را کنار گذاشته‌اند. در مقابل کشورهای واقع در جنوب غرب آسیا، آسیای مرکزی و قفقاز، مناطق مرکزی و شمالی آفریقا در دسته کشورهای دارای خدمت وظیفه قرار دارند (Mandatory Service Around the Globe, 2018).

جدول شماره ۱- وضعیت خدمت وظیفه در میان برخی قدرتهای نظامی جهان^۲

کشور	وضعیت خدمت وظیفه	توضیحات
آمریکا	انتخابی ^۳	در اجرا به صورت انتخابی است.
روسیه	دارد	۱۲ ماه برای مردان ۲۷-۱۸ سال است.
چین	انتخابی	در قانون وجود دارد اما عمل نمی‌شود.
فرانسه	ندارد	-

^۲- Globalfire

^۳- De jure

کشور	وضعیت خدمت وظیفه	توضیحات
انگلستان	ندارد	-
ترکیه	دارد	۱۲-۶ ماه برای مردان از ۲۰ سالگی است.
ایران	دارد	۲۱ ماه برای مردان از ۱۸ سالگی است.

با بررسی خدمت سربازی در سطح جهان می‌توان به نتایج زیر دست یافت:

- خدمت وظیفه عمومی عموماً، برای مردان پس از ۱۸ سالگی اعمال می‌شود.
- خدمت وظیفه، معمولاً بین ۱ تا ۲ سال است. در سال‌های اخیر بسیاری از کشورها مدت زمان آن را کاهش داده‌اند.

- بسیاری از کشورها، امکان خدمت وظیفه را برای زمان جنگ و بحران محفوظ داشته‌اند.
- رژیم صهیونیستی، کره شمالی، کره جنوبی، آذربایجان و ارمنستان، به دلیل تنش‌های مداوم با همسایگان، خدمت وظیفه را حفظ کرده‌اند.

- کره شمالی طولانی‌ترین مدت خدمت وظیفه برای مردان (۱۰ سال) و زنان (۵ سال) دارد.
- رژیم صهیونیستی و کره شمالی دارای سخت‌گیرانه‌ترین قوانین در زمینه سربازی هستند.

«سیستم خدمات انتخابی»^۴ در ایالات متحده آمریکا

«فراخوان» فرآیندی است که طی آن شهروندان آمریکایی خود را به عنوان واجد شرایط بالقوه برای خدمت سربازی به دولت معرفی می‌کنند. الزام افراد به خدمت نظامی، که با عنوان فراخوان شناخته می‌شود، در شش جنگ انقلاب آمریکا، جنگ داخلی، جنگ جهانی اول، جنگ جهانی دوم، جنگ کره و ویتنام مورد استفاده قرار گرفت. ایالات متحده از سال ۱۹۷۳ به دلیل تعداد بالای داوطلبان از خدمات انتخابی استفاده نکرده است اما به دلیل نیاز به حفظ امنیت ملی، «سیستم خدمات انتخابی» همچنان پابرجاست که در موارد مورد نیاز مانند وضعیت اضطراری ملی، وقوع جنگ یا کمبود نیرو، کنگره و رئیس جمهور می‌توانند فراخوان را دوباره اجرا کنند. اعلامیه رئیس جمهور جیمی کارتر، که در سال ۱۹۸۰ صادر شد، از مردان می‌خواهد که ظرف ۳۰ روز از تولد ۱۸ سالگی خود در «سیستم خدمات انتخابی» ثبت نام کنند (پری، ۲۰۱۳: ۴۳۲).

تعداد کمی از مردان جوان از این امر پیروی می‌کنند، اما این فرمان رئیس‌جمهور و قانون آن همچنان باقی مانده است. مردانی که در فراخوان ثبت نام نمی‌کنند می‌توانند تحت پیگرد قانونی قرار گیرند و در صورت محکومیت، تا ۲۵۰,۰۰۰ دلار جریمه شوند یا تا ۵ سال به زندان محکوم شوند. این افراد از دریافت گواهی نامه رانندگی، کمک‌های مالی دانشجویی، تحصیل

⁴- Selective Service System

در دانشگاه، وام‌های دانشجویی و اکثر مشاغل فدرال محروم می‌شوند. با این حال، از سال ۱۹۸۶ تاکنون هیچ کس به خاطر این جرم تحت تعقیب قرار نگرفته است (Congressional Research Service, 2021: 21- 22). در حال حاضر کنگره در حال بررسی برای حذف سیستم خدمات انتخابی است (مارگولیز و روتربرگ، ۲۰۱۸). ایالات متحده بیش از چهار دهه است که از خدمت وظیفه برای تکمیل نیروی انسانی مورد نیاز استفاده نکرده است. با این حال، سیستم خدمات انتخابی و الزام مردان جوانان برای ثبت نام در پیش نویس، هنوز باقی مانده است (آبشر، ۲۰۲۳).

وضعیت خدمت سربازی در فدراسیون روسیه

نیروهای مسلح روسیه شامل هسته‌ای از سربازان حرفه‌ای است که با سربازان وظیفه و نیروهای ذخیره تکمیل می‌شوند. از زمان آغاز اصلاحات سردیوکوف و شوینگو در سال ۲۰۰۸، روسیه دوره خدمت وظیفه را از ۲۴ ماه به ۱۲ ماه کاهش و استفاده گسترده از سربازان حرفه‌ای را آغاز کرده است. سربازان جدید یک تا دو ماه آموزش اولیه و پس از آن ۳ تا ۶ ماه آموزش پیشرفته را قبل از رسیدن به واحدهای تعیین شده خود می‌گذرانند. پارلمان روسیه در بحبوحه تهاجم روسیه به اوکراین، قانونی را تصویب کرد که سقف سنی را برای پرسنل نظامی که به صورت قراردادی در ارتش روسیه خدمت می‌کنند، افزایش داد. بر این اساس، از این پس مردان تا سن ۶۵ سالگی واجد شرایط خدمت در ارتش خواهند بود. در روسیه افراد فاقد گواهی خدمت سربازی به بسیاری از مشاغل از جمله پلیس و مشاغل دولتی دسترسی ندارند. گرفتن گواهینامه رانندگی، دریافت یا تمدید گذرنامه برای کسانی که خدمت نکرده‌اند دشوار است. طفره رفتن از سربازی در روسیه جرمی است که تا دو سال حبس دارد (استپاننکو و دیگران، ۲۰۲۲: ۳-۴).^۵

چشم انداز روسیه برای نیروهای مسلح این است که عمدتاً از پرسنل نظامی حرفه‌ای تشکیل شود، پوتین از زمانی که رئیس جمهور شد این موضوع را مورد توجه قرار داده است. سهم سربازان وظیفه در ارتش روسیه در حال حاضر حدود یک سوم از کل ارتش است. تعداد سربازان وظیفه طی هفت سال گذشته به ۲۲۵ هزار نفر کاهش یافته است و تعداد سربازان قراردادی از ۴۰۵ هزار نفر فراتر رفته است. با وجود این، ارتش روسیه بعید است که به سمت مدل نظامی کاملاً حرفه‌ای حرکت کند. قلمرو وسیع روسیه هزینه حفظ ارتش حرفه‌ای را افزایش می‌دهد. تصمیم برای تغییر به سمت ارتشی بدون سرباز وظیفه برخلاف سنت روسیه است و مانع از منافع یک لابی قدرتمند است که از سیستم فعلی، مزیت مالی قابل توجهی کسب می‌کند؛ روزانه مبالغ هنگفتی به عنوان رشوه توسط سربازان بالقوه برای جلوگیری از

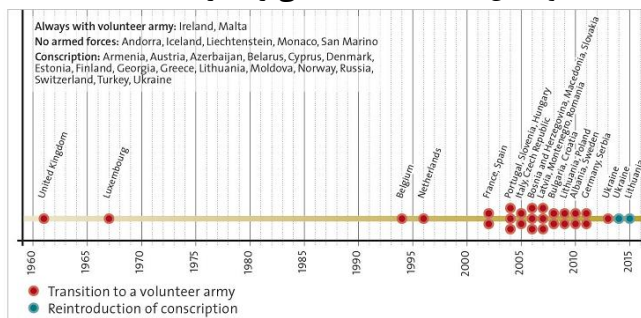
⁵- Stepanenko

استخدام در ارتش پرداخت می‌شود. طبقه متوسط و بالای روسیه مخالف سربازی وظیفه هستند و از طریق روش‌هایی چون پرداخت پول به پزشک برای گرفتن گواهی عدم صلاحیت پزشکی از آن اجتناب می‌کنند. بسیاری از دانشجویان دانشگاه‌ها برای فرار از فراخوان در مقطع دکتری تحصیل می‌کنند. طبق برخی برآوردها یک سوم روس‌ها از فراخوان طفره می‌روند. این امر با توجه به آزار و اذیت فراگیر نیروهای مسلح روسیه (پدیده‌ای که به عنوان ددوشچینا^۶ شناخته می‌شود) تعجب آور نیست (براو، ۲۰۲۲).

وضعیت خدمت وظیفه عمومی در کشورهای عضو شورای اروپا^۷

اروپا؛ حرکت به سمت ارتش داوطلبانه

پایان جنگ سرد و ظهور سیستم‌های تسلیحاتی پیشرفته، حرفه‌ای شدن ارتش‌های اروپا را تسریع کرد. بریتانیا (۱۹۶۳)، بلژیک (۱۹۹۲)، فرانسه (۱۹۹۶)، اسپانیا (۲۰۰۱)، ایتالیا (۲۰۰۵)، سوئد (۲۰۱۰)، و آلمان (۲۰۱۱)، خدمت ملی را کنار گذاشتند.

شکل شماره ۳- تغییرات در شکل دفاع ملی در اروپا از ۱۹۶۰ تا ۲۰۱۵

پس از پایان جنگ سرد، بسیاری از کشورها با هدف حرفه‌ای کردن نیروهای خود به ارتش‌های داوطلب روی آوردند. با این حال، مشکلاتی نیز برای نیروهای داوطلب وجود دارد. هماهنگ کردن کادرهای ارتش اجباری قدیمی با مدل جدید دفاع ملی دشوار است. برخی از برنامه‌ریزی‌ها، مثلاً در مورد تعداد داوطلبان و هزینه‌ها، بیش از حد خوش بینانه است. برخی از ارتش‌ها مجبور شده‌اند جذابیت خود را برای یافتن داوطلبان کافی افزایش دهند. برخی دیگر با کیفیت استخدام‌های جدید مواجه هستند. بسیاری از داوطلبان یا پس از مدت کوتاهی نیروهای مسلح را ترک می‌کنند یا تا زمانی که انتظار می‌رود در نیروهای مسلح باقی نمی‌مانند. هزینه‌های پرسنل در ارتش‌های داوطلب به طور قابل توجهی بالاتر است، زیرا باید با حقوق بخش خصوصی قابل رقابت باشد (بیری، ۲۰۱۵: ۲-۳)^۸.

^۶ - Dedovshchina

^۷ - Council of Europe

^۸ - Bieri

جدول شماره ۲- وضعیت خدمت وظیفه در برخی کشورهای اروپایی

کشور	زمان لغو/ تعلیق	توضیحات
انگلیس	۱۹۶۳	خدمت وظیفه در سال ۱۹۶۳ لغو شد.
بلژیک	۱۹۹۲	خدمت وظیفه در سال ۱۹۹۲ در زمان صلح به حالت تعلیق درآمد.
هلند	۱۹۹۷	خدمت وظیفه در سال ۱۹۹۷ تعلیق یافت اما قانون آن وجود دارد.
فرانسه	۱۹۹۷	خدمت وظیفه در سال ۱۹۹۷ تعلیق یافت.
اسپانیا	۲۰۰۲	خدمت وظیفه در سال ۲۰۰۲ به حالت تعلیق درآمد.
ایتالیا	۲۰۰۵	خدمت وظیفه در سال ۲۰۰۵ به حالت تعلیق درآمد.
آلمان	۲۰۱۱	سربازی ۲۰۱۱ به حالت تعلیق درآمد در قانون اساسی باقی ماند.

مطابق با مطالب مطرح شده در بالا می‌توان گفت:

- پایان جنگ جهانی دوم و جنگ سرد نقطه عطف مهم در پایان خدمت سربازی در اروپا بود.
 - آندورا، ایسلند، ایرلند، لیختن‌اشتاین، مالت، موناکو و سن‌مارینو هرگز خدمت وظیفه نداشتند.
 - بریتانیا (۱۹۶۳) نخستین و آلمان (۲۰۱۱) آخرین کشور اروپایی است که سربازی را کنار گذاشتند.

- اکثریت کشورها، سربازی وظیفه را لغو نکردند بلکه به حالت تعلیق درآورده‌اند؛ بنابراین امکان بازگشت آن در شرایط بحرانی و جنگ وجود دارد.

- جنگ اوکراین منجر به افزایش توجه به خدمت وظیفه در اروپا شده است.

بازگشت قانون خدمت سربازی وظیفه در تعدادی از کشورهای اروپایی

در سال‌های گذشته در اروپا در چندین کشور، بحث‌هایی برای بازگرداندن پیش‌نویس به راه افتاده است. تهدیدات امنیتی خارجی به ویژه ترس از روسیه منجر به بازگرداندن خدمت وظیفه در سه کشور اوکراین، لیتوانی و سوئد شد (برت و دیگران، ۲۰۲۲: ۷۹-۷۷).^۹ پارلمان فرانسه در سال ۲۰۱۸ قانونی را تصویب کرد که از سال ۲۰۲۴ به خدمات نظامی برای همه جنسیت‌ها نیاز دارد. اخیراً فرانسه اجرای خدمات یک ماهه اجباری مدنی و نظامی «نشنال یونیورسال»^{۱۰} را آغاز کرده است. مکرون از معرفی این سیستم به‌عنوان راهی برای انتقال ارزش‌های فرانسوی و تقویت انسجام اجتماعی دفاع کرده است.

از زمان لغو خدمت وظیفه در آلمان (۲۰۱۱)، درخواست برای بازگرداندن آن وجود داشته است (جسلی، ۲۰۱۶). در ایتالیا احتمال بازگرداندن خدمت سربازی به یک موضوع تبلیغاتی در انتخابات این کشور تبدیل شده است. در تابستان ۲۰۱۵ در ایتالیا «لگا نورد»^{۱۱}

^۹- Brett

^{۱۰}- National Universal

^{۱۱}- Lega Nord

اعلام کرد که لایحه‌ای را برای بازگرداندن خدمت وظیفه نظامی ارائه خواهد کرد. در بریتانیا، بحث در مورد سربازی وظیفه در سال ۲۰۱۵ پس از حمایت شاهزاده هنری از این ایده، مطرح شد. در سال ۲۰۱۱، پس از اعتراضات خشونت‌آمیز جوانان، نخست‌وزیر دیوید کامرون خدمات اجتماعی داوطلبانه را برای جوانان معرفی کرد.

با این حال، بازگشت به خدمت وظیفه در اکثر کشورهای اروپایی بعید است. انجام این کار از منظر قانونی آسان است، زیرا در بیشتر کشورها، خدمت وظیفه لغو نشد، بلکه صرفاً به حالت تعلیق درآمد. با این حال، فعال‌سازی مجدد خدمت وظیفه پتانسیل عظیمی برای درگیری سیاسی و اجتماعی به دنبال خواهد داشت؛ بازسازی و تغییر زیرساخت‌های نظامی که به دلیل انتقال به نیروهای داوطلب کوچک‌تر تغییر کرده‌اند، دشوار است.

قانون خدمت سربازی در جمهوری خلق چین

قانون خدمت سربازی در چین در ۳۱ می ۱۹۸۴ ابلاغ شد و در سال‌های ۱۹۹۸، ۲۰۰۹، ۲۰۱۱ و ۲۰۲۱ اصلاح شد. هدف این قانون تنظیم و تقویت خدمت نظامی ملی، تضمین انجام خدمت سربازی شهروندان مطابق با قانون، اطمینان از تکمیل و ذخیره اعضای ارتش و ایجاد و تحکیم دفاع ملی و ارتش قوی است. جمهوری خلق چین سیستم خدمت نظامی را اجرا می‌کند که ترکیبی از خدمت داوطلبانه با خدمت سربازی وظیفه است اما عمدتاً مبتنی بر خدمت داوطلبانه است. تمامی شهروندان چین بدون در نظر گرفتن قومیت، نژاد، شغل، سابقه خانوادگی، اعتقادات مذهبی و تحصیلات، موظف به انجام خدمت سربازی با رعایت مقررات هستند. البته این امر در عمل اتفاق نمی‌افتد و افراد برای ورود به خدمت باید بتوانند از پس آزمون‌ها برآیند. افراد در سن ۱۸ تا ۲۲ سالگی مشمول اعزام به خدمت به مدت دو سال می‌شوند و حتی در صورتی که در کالج در حال ادامه تحصیل هستند، باید به عنوان نیروی رزرو ثبت‌نام کنند.

چین در اعزام به خدمت کمی ساده‌گیری داشته است، مثلاً در رابطه با شرط تناسب بدنی یا قد، حداقل قد ۱۶۰ سانت برای مردان و ۱۵۸ سانت برای زنان در نظر گرفته شده است. همچنین برخی شروط نظیر ضعف بینایی ساده‌تر شده است؛ به طور کلی برای چین ذهن مهم‌تر از ماهیچه در بکارگیری سرباز است (CGTN, 2017). شهروندانی که به موجب قانون از حقوق سیاسی محروم شده‌اند مجاز به انجام خدمت سربازی نیستند. اتباع دارای نقص جسمی شدید یا معلولیت شدید که آن‌ها را برای خدمت سربازی ناتوان می‌کند از معافیت برخوردار هستند.

آخرین اصلاحیه قانون خدمت سربازی چین با ۶۵ ماده و ۱۱ فصل تنظیمات جدیدی را در سیستم رفاهی پرسنل نظامی بر اساس توسعه اقتصادی، اجتماعی و همچنین توسعه دفاع

ملی و ارتش ایجاد کرده است. اصلاحیه جدید طرح‌های نوآورانه و بهینه‌سازی سیاست‌های مربوط به خدمت سربازی را با تمرکز بر جذب افراد بیشتر برای پیوستن به خدمت، تشویق سربازان، و تضمین منافع جانبازان انجام داده است. قانون بازنگری شده محدودیت سنی را برای پرسنل تحصیل کرده کاهش داده است. سربازان وظیفه می‌توانند پس از تأیید به درجه افسر تبدیل شوند و شهروندان دارای مهارت‌های حرفه‌ای در بخش‌های غیرنظامی نیز می‌توانند به عنوان درجه داران استخدام شوند. با اجازه دادن به درجه داران برای تبدیل شدن به بدنه اصلی، ارتش چین می‌تواند پرسنل با استعداد بیشتری را جذب کند و آنها را برای مدت طولانی‌تری نگه دارد نه این که آنها را پس از دو سال رها کند. ارتش چین در حال دستیابی به تجهیزات با فناوری بیشتر است که مستلزم داشتن استعدادهای خدمت پایدار و طولانی مدت است که با این فناوری‌ها آشنا هستند (شوانزون، ۲۰۲۱).^{۱۲} با این وجود، چینی‌های جوان و تحصیل کرده مورد نظر ارتش، بیشتر جذب بخش خصوصی می‌شوند. این باعث شده است که ارتش آزادی بخش خلق چین برای حدود یک سوم نیروی انسانی خود به خدمت وظیفه متکی باشد. هر استان دارای سهمیه خدمت وظیفه سالانه است و هر سرباز وظیفه باید دو سال خدمت سربازی را بگذراند (قانون خدمت وظیفه چین، ۲۰۲۱).^{۱۳}

آسیب‌شناسی خدمت وظیفه

خدمت وظیفه موضوعی بحث برانگیز است و برای آن مزایا و معایب متعددی عنوان شده است. در ارتباط با مزایا می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱- خدمت وظیفه می‌تواند باعث افزایش وحدت ملی شود زیرا به شهروندان این امکان را می‌دهد که با هم آموزش ببینند و تجربه مشترک خدمت در ارتش داشته باشند. این امر مردم را در مواجهه با تهدیدات فرهنگی یا سیاسی ملل دیگر متحد می‌کند.

۲- آموزش‌های سربازان، فراتر از مهارت‌های نظامی، شامل کار گروهی، مسئولیت‌پذیری، ابتکار عمل و مدیریت استرس است. بر اساس تجربه، شاهد افزایش نظم و پایبندی به قانون در جوانانی هستیم که به خدمت سربازی اعزام می‌شوند.

۳- خدمت وظیفه، راهبردی است که توسط کشورها برای ایجاد ارتش بزرگ و آماده بسیج، در زمان جنگ اتخاذ می‌شود. سربازان وظیفه، آماده پاسخ به تهدید علیه امنیت ملی هستند.

۴- خدمت وظیفه منجر به سطوح بالاتر مشارکت سیاسی می‌شود. با توجه به این که هر شهروندی ملزم به پیوستن به نیروهای مسلح در مواقع لزوم است، عموم مردم نسبت به تصمیم دولت، به ویژه در زمینه امنیت ملی، آگاهی بیشتری خواهند داشت.

¹² - Xuanzun

¹³ - Military Service Law of China

۵- خدمت و وظیفه می‌تواند به عنوان عامل اجتماعی شدن با گرد هم آوردن مردان و زنان جوان با پیشینه‌های اجتماعی، اقتصادی، قومی-مذهبی و منطقه‌ای عمل کند و تمایز هویت‌های قومی را کاهش دهد.

۶- خدمت و وظیفه به جوانان کمک می‌کند تا به بلوغ رسیده و به عنوان آزمون مردانگی تلقی می‌شود؛ مرد آینده مورد ارزیابی قرار می‌گیرد تا سختی‌های آموزش نظامی را تحمل کند و حق مرد نامیده شدن را به دست آورد.

مخالفان خدمت و وظیفه هم دلایل متعددی را عنوان می‌کنند:

۱- نقض آزادی فرد یکی از بحث‌هایی است که علیه خدمت و وظیفه مطرح می‌شود. سربازی و وظیفه شخصیت فرد را در معرض نظامی‌گری قرار می‌دهد.

۲- خدمت و وظیفه کیفیت خدمات نظامی را به خطر می‌اندازد؛ سربازان وظیفه اغلب فاقد تجربه، روحیه و آمادگی لازم هستند و در زمان اعزام به جنگ، مهارت‌های رزمی پایینی دارند. این امر تلفات بالای سربازان را به همراه خواهد داشت.

۳- هر فردی نمی‌تواند از عهده تمرینات بدنی سنگین برآید، نیاز به نوع خاصی از افراد است تا در برابر نیازهای روحی، جسمی و روانی مورد نیاز ارتش مقاومت کنند؛ بنابراین ممکن است افراد به اضطراب، افسردگی و حتی خودکشی دچار شوند.

۴- با توجه به این که مردان چندین ماه را در خدمت سپری می‌کنند در حالی که هم‌زمان زنان جوان فرصت برای تحصیل، اشتغال، تشکیل خانواده دارند، خدمت و وظیفه از نظر جنسیتی ناعادلانه تلقی می‌شود.

۵- افرادی که برخلاف میل خود وارد خدمت می‌شوند، انگیزه کمی برای خدمت دارند؛ بنابراین نظم در ارتش‌های وظیفه اغلب خشن است. در نتیجه، ارتش‌های سرباز وظیفه بیشتر از نیروهای داوطلب شورش می‌کنند. مشکلات انضباطی به ویژه زمانی افزایش می‌یابد که جوانان توانمند مجبور شوند تحت اقتدار افرادی بی‌استعداد و ناشایست، خدمت کنند.

۶- در دوره‌ای از زندگی که جوانان به تحصیل، آموزش یا کسب اولین تجربیات در کار می‌گذرانند، فراخوانده شدن به خدمت، انباشت سرمایه انسانی را قطع یا به تعویق می‌اندازد و منجر به ناپیوستگی در چرخه زندگی فرد می‌شود. علاوه بر این، مهارت‌ها و دانش‌های قبلی ممکن است در طول خدمت فراموش شود (اینگسون و دیگران، ۲۰۱۸: ۶۳۳).

در خصوص تأثیرات خدمت سربازی و وظیفه بر حوزه‌های مختلف سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و شخصیتی مطالعات متعددی صورت گرفته است. طبق برخی از تحقیقات، خدمت سربازی اثرات طولانی‌مدتی بر باورها و ویژگی‌های شخصیتی افراد دارد. مردانی که به خدمت سربازی و وظیفه می‌روند، به احتمال بیشتری ذهنیت نظامی را اتخاذ می‌کنند. آن‌ها به احتمال

زیاد خشونت را برای حل منازعات توجیه می‌کنند، از کودتا علیه دولت‌های غیرنظامی حمایت می‌کنند، مداخلات نظامی در کشورهای خارجی را می‌پذیرند، و از حق حمل سلاح حمایت می‌کنند. علاوه بر این، در مقایسه با مردانی که به سربازی وظیفه نرفته‌اند، مردانی که به سربازی رفته‌اند کم تحمل‌تر، منضبط‌تر، از نظر سیاسی محافظه‌کارتر، اقتدارگراتر و جنگ‌طلب‌تر هستند (گراهام، ۲۰۱۴: ۶).

با مطالعه پژوهش‌های متعدد درباره تأثیرات خدمت وظیفه گزاره‌های زیر قابل استخراج

هستند:

- کیفیت نیروهای داوطلبی بالاتر از اجباری است.

- مطلوبیت سربازی وظیفه به لحاظ اقتصادی، در دوران جنگ است.

- سربازی وظیفه می‌تواند منجر به کاهش درآمد و مهارت تخصصی برای یافتن شغل شود.

- سربازی وظیفه به تنوع راه‌های فرار از خدمت نظیر ادامه تحصیل، رشوه، خرید سربازی و ... منجر می‌شود.

- سربازی وظیفه منجر به عدم حرکت به سمت استفاده از فناوری‌های نوین و هوش مصنوعی می‌شود.

الگوهای نظامی حرکت از خدمت وظیفه به سمت ارتش‌های حرفه‌ای

امروز، توجه به گفتمان حرفه‌ای‌گری در نیروهای مسلح حائز اهمیت است. یکی از ویژگی‌های اصلی سیاست دفاعی از دهه ۱۹۵۰، تشکیل نیروی مسلح کوچک، آموزش دیده و حرفه‌ای بوده است. یک نیروی تمام داوطلبانه قادر به انجام تمام وظایف پیچیده و دشوار سیاست دفاعی مدرن است. تسلیحات مدرن فقط توسط سربازان حرفه‌ای قابل استفاده است، نه سربازان وظیفه که ممکن است یک سال یا کمتر خدمت کنند.

کشورهای جهان با توجه به ویژگی‌های خود در چارچوب نظریه حرفه‌ای کردن ارتش راهکارهایی را اتخاذ کرده‌اند. در این جا به بررسی مقایسه‌ای الگوهای نظامی اتحادیه اروپا و چین در مسیر حرفه‌ای کردن ارتش اشاره شده است. کتاب سفید دفاع ملی چین و قطب نمای استراتژیک^{۱۴} اتحادیه اروپا حاوی برنامه‌ها و روش‌هایی برای حرکت به سمت ایجاد ارتش حرفه‌ای است. اتحادیه اروپا و چین برای رسیدن به ارتش حرفه‌ای در کنار برخی اشتراکات، الگوها و مسیرهای متفاوتی را برای خود ترسیم کرده‌اند. نکته قابل توجه این که مدل حزب-ارتش چین، که به موجب آن ارتش تابع یک حزب حاکم واحد است، در تضاد با نظام‌های دموکراتیک چندحزبی با ارتش غیرسیاسی است. اصل کنترل مطلق حزب بر ارتش یکی از ارکان مدل حکومتی چین است.

¹⁴- the Strategic Compass.

جدول شماره ۳- مقایسه الگوهای اتحادیه اروپا و چین در مسیر ایجاد ارتش حرفه‌ای

اتحادیه اروپا	چین
تبعیت مقامات نظامی از غیرنظامی	مدل حزب- ارتش (تبعیت ارتش از حزب حاکم)
افزایش بودجه دفاعی	افزایش بودجه نظامی
تغییر سیستم آموزش نظامی حرفه‌ای	ارتقای فناوری در زمینه هوش مصنوعی و موشک بالستیک
تأسیس و گسترش دانشگاه‌های دفاع ملی	کاهش شدید پرسنل
تقویت همکاری‌های فراملی	افزایش همکاری نظامی و غیرنظامی
ترویج برابری جنسیتی	ایجاد واحدهای نظامی کوچک‌تر و چابک‌تر
ارتقای جایگاه زنان در ارتش	سرمایه‌گذاری در شرکت‌های دفاعی دولتی و خصوصی
اهمیت سلامت جسمی و روانی نیروهای نظامی	رابطه با شرکت‌ها و دانشگاه‌های خارجی
حفاظت از محیط زیست در عملیات‌های نظامی	افزایش تولید تسلیحات
پرداخت حقوق و مزایای منصفانه	سرمایه‌گذاری در فناوری‌های جدید
حمایت پس از پایان خدمت	پیوند دانشگاه و ارتش (هفت پسر دفاع ملی)
حق مخالفت وجدانی	آیین نامه‌های رفتاری در شبکه‌های اجتماعی
حق داشتن انجمن برای نیروهای نظامی	بهبود وضعیت رفاهی پرسنل نظامی

مطابق با یافته‌های جدول، از میان شاخص‌های چهارگانه هانتینگتون برای حرفه‌ای‌گرایی نظامی شامل ۱- آموزش رسمی نظامی و آموزش حرفه‌ای، ۲- تبعیت مقامات نظامی از غیر نظامی، ۳- عمل به قانون منازعات مسلحانه و حقوق بشر و ۴- اخلاق حرفه‌ای نظامی، اتحادیه اروپا تلاش کرده تا شاخص‌هایی از همه موارد را در ارتش حرفه‌ای خود مورد ملاحظه قرار دهد. اما در چین با توجه به ساختار سیاسی، بیشترین تغییرات در راستای حرفه‌ای‌گرایی نظامی مربوط به شاخص آموزش نظامی، حرفه‌ای و فنی است و در سایر شاخصه‌ها اقدامات قابل توجهی صورت نگرفته است.

خدمت نظام وظیفه در جمهوری اسلامی ایران- ارائه مدل جدید

در ایران قانون خدمت وظیفه عمومی در خرداد ۱۳۰۴ به تصویب مجلس شورای ملی رسید. این قانون از زمان انقلاب اسلامی ۱۳۵۷ با برخی تغییرات و تعدیلات اندکی همچنان در حال اجرا است. بر اساس ماده یک قانون خدمت وظیفه عمومی ایران دفاع از استقلال و تمامیت ارضی جمهوری اسلامی ایران و جان، مال و ناموس مردم، وظیفه دینی و ملی هر ایرانی است و در انجام این وظیفه، کلیه اتباع ذکور جمهوری اسلامی ایران موظف به انجام خدمت سربازی طبق مقررات این قانون می‌باشند. در حال حاضر در ایران، ۲۱ ماه خدمت سربازی برای همه مردان بالای ۱۸ سال بدون در نظر گرفتن تحصیلات و نقش شغلی آن‌ها

اجباری است. با وجود معرفی مقررات و طرح‌های جدید، مانند خرید خدمت سربازی، معافیت‌ها، افزایش حقوق سربازان، کاهش مدت خدمت سربازی بر اساس شرایط کشور، الگوی سربازی هنوز تغییر نکرده است. سیستم سربازی کنونی که با مشکلاتی چون شکاف تحصیلی و شغلی، فرار مغزها، نگرانی‌های بهداشتی، پیری جمعیت و مشکلات روانی در جامعه مرتبط است پرهزینه و ناموفق است. اصلاح نظام سربازی در ایران نیازمند یک رویکرد چندوجهی است؛ ایجاد تغییرات باید به‌صورتی انجام شود که هم ثبات اجتماعی را حفظ کند و هم به پیشرفت فردی سربازان و جامعه کمک کند.

کشورهایی چون سوئد، فنلاند، سنگاپور و کره جنوبی که با عنوان کارآمدترین سیستم‌های خدمت نظام وظیفه اجباری در سطح جهان شناخته می‌شوند با رقابتی کردن خدمت سربازی و جذاب‌سازی برای جوانان سطوح بالایی از حمایت را در میان سیاستمداران و مردم به دست آورده‌اند. با بررسی مدل‌های سربازی در این کشورها به این نتیجه می‌رسیم که در قوانین سربازی این کشورها ۳ موضوع مهم مورد توجه قرار گرفته است که در ایران هم باید با توجه بیشتری به آن پرداخته شود: ۱- اصل شفافیت؛ ۲- اصل برابری؛ ۳- طرح خدمت غیر نظامی یا خدمت جایگزین.

۱- اصل شفافیت

اصل شفافیت، نقشی حیاتی در بهبود کارایی، افزایش اعتماد عمومی و ارتقاء حقوق سربازان ایفا می‌کند. شفافیت می‌تواند با کاهش ابهام، تسهیل ارتباطات و افزایش مسئولیت‌پذیری، به بهبود عملکرد سازمانی کمک کند. آگاهی سربازان از حقوق، وظایف و مسئولیت‌های خود، وجود یک سیستم شفاف برای دریافت شکایات و نظرات سربازان و پاسخگویی به آن‌ها و مشارکت در تصمیم‌گیری‌ها از اهم مواردی است که باید مورد توجه قرار گیرد. برای نمونه در سنگاپور این تعدیل شامل شفافیت برای والدین نگران سربازان وظیفه است، بنابراین از والدین دعوت می‌شود تا پسرانشان را در اردوگاه همراهی کنند تا ببینند زندگی در دوران خدمت چگونه خواهد بود.

۲- اصل برابری

اصل برابری در سربازی به این معناست که همه شهروندان یک کشور، بدون در نظر گرفتن نژاد، مذهب، جنسیت، وضعیت اجتماعی، یا سایر عوامل تبعیض‌آمیز، فرصت‌های برابر برای خدمت در نیروهای مسلح داشته باشند. بسیاری از کشورها، در سال‌های اخیر تلاش کرده‌اند تا برابری جنسیتی را در نیروهای مسلح خود افزایش دهند. این تلاش‌ها شامل لغو محدودیت‌ها برای خدمت زنان در مشاغل مختلف نظامی، ارائه فرصت‌های برابر برای آموزش و ارتقاء، و مبارزه با تبعیض و آزار جنسی است. برای نمونه در سنگاپور این قانون بر فرزندان

شخصیت‌های با نفوذ مسئول تأکید می‌کند، این افراد اکیداً موظف هستند که کل دوره خدمات ملی را بگذرانند تا به مردم اطمینان دهند که خدمات ملی برای همه صرف نظر از پیشینه خانوادگی یا روابط سیاسی اعمال می‌شود. به نظر می‌رسد وضع قانون خرید سربازی منافی اصل برابری است.

۳- طرح خدمت جایگزین یا خدمت غیرنظامی

طرح خدمت جایگزین یا خدمت غیرنظامی به افراد این امکان را می‌دهد تا به جای خدمت نظامی در طرح‌ها و فعالیت‌های غیرنظامی به خدمت بپردازند. افراد می‌توانند در حوزه‌های مختلفی از جمله بهداشت و درمان (خدمت در بیمارستان‌ها و درمانگاه‌ها)، آموزش و پرورش (تدریس در مدارس، به‌ویژه در مناطق کم‌برخوردار)، محیط زیست (شرکت در طرح‌های حفاظت از منابع طبیعی)، خدمات اجتماعی (فعالیت در مؤسسات خیریه، مددکاری اجتماعی و خدمات اجتماعی) به خدمت مشغول شوند.

ارائه مدل جدید خدمت وظیفه عمومی

بر اساس مدل فرضی، تمامی مردان بالای ۱۸ سال با در نظر گرفتن شغل، مدرک تحصیلی، استعداد موظف به پیوستن به نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران برای ۳ ماه آموزش نظامی و ۱۵ ماه خدمت هستند. خدمت سربازی وظیفه دو گزینه عمده برای خدمت ارائه می‌دهد که افراد پس از پایان سه ماه آموزش نظامی باید آن را انتخاب کنند: ۱- خدمت سربازی و ۲- خدمت غیرنظامی. خدمات غیرنظامی توسط افراد عدم علاقمند به مسائل نظامی یا دارای مشکلات سلامتی در بخش‌هایی مانند خدمات اجتماعی، مراقبت‌های بهداشتی، آموزش و فرهنگ، کمک‌های انسان‌دوستانه، یا حفاظت از محیط زیست انتخاب می‌شود. افراد در قالب سه طرح «سرباز نخبه»، «سرباز متخصص» و «سرباز مستعد» خدمت سربازی خود را به پایان می‌رسانند.

طرح خدمت مرتبط با تحصیل - سرباز نخبه

طرح خدمت مرتبط با تحصیل، مدلی است که به فارغ‌التحصیلان دانشگاهی این امکان را می‌دهد تا دوران خدمت سربازی خود را در زمینه‌های مرتبط با رشته تحصیلی‌شان سپری کنند. هدف این طرح، استفاده بهینه از دانش و مهارت‌های تخصصی جوانان تحصیل کرده در راستای پیشبرد اهداف کشور و ایجاد پلی بین دانش نظری دانشگاهی و نیازهای بازار کار و صنایع مختلف است.

طرح خدمت مرتبط با شغل - سرباز متخصص

در میان سربازان، کارگران ماهر، نیمه ماهر و متخصص بسیاری وجود دارند، می‌توان از این ظرفیت در طول خدمت سربازی برای افزایش تولید و رشد اقتصادی کشور استفاده کرد.

اجرای این طرح علاوه بر جبران کمبود نیروی متخصص و درآمدزایی برای کشور، برای سربازان وظیفه امکان کسب تجارب جدید و افزایش و اصلاح مهارت‌های شغلی خود را فراهم می‌کند.

طرح خدمت مرتبط با استعداد - سرباز مستعد

می‌توان برای سربازانی که دارای تحصیلات دانشگاهی و مهارت‌های حرفه‌ای نیستند با استعدادیابی و کشف علاقه زمینه مسیریابی آن‌ها را فراهم کرد. این طرح زمینه را برای تصمیم‌گیری بهتر برای آینده شغلی و تحصیلی این دسته از سربازان متناسب با نیازهای آینده بازار کار کشور فراهم خواهد ساخت.

مزایا: با توجه به این که در حال حاضر بسیاری از سربازان خدمت وظیفه برای اموری چون کارگری، نظافت، رانندگی منشی به کار گرفته می‌شوند و در طول دوران خدمت آموزش نظامی خاصی دریافت نمی‌کنند. از طرفی کیفیت پایین پادگان و خوابگاه‌ها و کمبود تجهیزات رفاهی می‌تواند باعث کاهش کیفیت زندگی در دوران خدمت سربازی شود. بنابراین طرح خدمت مرتبط با تحصیل، شغل و استعداد می‌تواند سربازی را به دوره زمانی با کیفیت‌تری برای جوانان تبدیل کند. با اجرای موفق این طرح، می‌توان هم به نیازهای اجتماعی، اقتصادی و امنیتی پاسخ داد و هم حس میهن دوستی جوانان را برای خدمت برای جامعه و کشور تقویت کند. هدف اصلی این طرح، بهره‌گیری بهینه از تخصص‌ها و مهارت‌های نیروهای وظیفه در راستای پیشبرد اهداف و نیازهای کشور است. اجرای این طرح مانع ایجاد وقفه و شکاف شغلی و تحصیلی سربازان وظیفه در مرحله‌ای مهم از زندگی‌شان می‌شود.

بحث و نتیجه گیری

به طور کلی در میان کشورهای جهان دو رویکرد اصلی ارتش حرفه‌ای و خدمت وظیفه برای تأمین نیروی نظامی وجود دارد؛ خدمت وظیفه برای مدت طولانی، رویکرد اصلی بسیاری از کشورها برای تأمین نیروهای مسلح نسبتاً ارزان، ایجاد ذخیره کافی بزرگ و مقابله با دشمنان خارجی بوده است. با این حال، از پایان جنگ سرد، کشورهای زیادی آن را لغو کردند و ارتش‌های حرفه‌ای با حضور سربازان داوطلبانه را جایگزین کردند. در میان عوامل متعدد، درجه بالای ناکارآمدی سربازان خدمت وظیفه، اغلب به عنوان دلیل چنین تغییری مطرح می‌شود. تاریخ مصرف سربازان وظیفه که صرفاً به مأموریت‌های خدماتی، نگهبانی و غیرتخصصی می‌پردازند پایان یافته است و سبک‌های جدید نظامی کاربرد پیدا کرده است.

بررسی کشورهای دارای قانون نظام وظیفه نشان می‌دهد که خدمت وظیفه ویژگی انحصاری کشورهایی با درجه مشخصی از توسعه یافتگی، نوع خاصی از نظام سیاسی و ارزش‌ها

و ایدئولوژی‌های خاص نیست. نکته قابل توجه این است که کشورهای دارای خدمت وظیفه، اشتراکات کمی دارند.

امروز، اکثریت کشورهای واقع در شرق و جنوب شرق آسیا، شبه قاره هند، اروپا، آمریکای شمالی، کشورهای واقع در جنوب آفریقا و برخی از کشورهای کوچک آمریکای مرکزی با تشکیل ارتش‌های حرفه‌ای، سربازی وظیفه را کنار گذاشته‌اند. اغلب کشورهای این دسته صنعتی و توسعه یافته هستند؛ هرچند قطعیتی در این ارتباط وجود ندارد و کشورهای توسعه نیافته‌ای چون افغانستان و پاکستان در این دسته قرار دارند. در مقابل کشورهای واقع در جنوب غرب آسیا، آسیای مرکزی و قفقاز، مناطق مرکزی و شمالی قاره آفریقا در دسته کشورهای دارای خدمت وظیفه قرار دارند. در این گروه هم قطعیتی وجود ندارد و کشورهای صنعتی و پیشرفته مثل کره جنوبی، فنلاند و اتریش در آن قرار دارند. همچنین خدمت سربازی وظیفه در کشورهایی با درجات مختلف مردم سالاری دیده می‌شود. دانمارک، نروژ، فنلاند و سوئیس که شهروندان خود را ملزم به گذراندن دوره‌های آموزشی نظامی خاص می‌کنند به عنوان دموکراتیک‌ترین کشورهای جهان شناخته می‌شوند. از سوی دیگر، کره شمالی که دارای خدمت سربازی وظیفه است، کشور خودکامه‌ای محسوب می‌شود.

رویکردهای نوین در عرصه خدمت نظام وظیفه متناسب با تحولات دنیای امروز و الزامات فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و به ویژه امنیتی-دفاعی هر کشور می‌تواند سربازی را به دوره‌ای مفید و کاربردی برای نسل جوان تبدیل و زمینه اعتلای جایگاه سیاسی، اقتصادی، نظامی و امنیتی کشور را فراهم کند. در غیر این صورت، این سیستم نتیجه‌ای به غیر از اتلاف عمر مفید جوانان، نارضایتی افکار عمومی و تحمیل هزینه‌های اضافی اقتصادی و سیاسی بر کشور را به همراه نخواهد داشت. بنابراین با توجه به تأثیرات این موضوع در سطوح خرد و کلان الزامی است که جمهوری اسلامی ایران گام‌هایی در راستای بهینه سازی خدمت وظیفه عمومی بردارد چرا که با گذشت سالیان و تغییر شرایط و اقتضات، قوانین مرتبط با این موضوع به روز و کارآمد نیست.

با توجه به چند بعدی بودن موضوع خدمت وظیفه عمومی وضعیت اجتماعی و فرهنگی، وضعیت اقتصادی، تحولات جمعیتی، موقعیت ژئوپلیتیکی و تحولات فناوری‌های نظامی بر سیاست‌گذاری در حوزه سربازی تأثیرگذار هستند. بر این اساس به منظور بهینه کردن سربازی در جمهوری اسلامی ایران باید مورد توجه قرار گیرند:

-از بعد جمعیتی؛ روند کاهش نرخ رشد جمعیت در ایران و پیر شدن هرم جمعیت نشان دهنده کاهش تعداد سربازان بالقوه برای حضور در خدمت وظیفه عمومی در سال‌های آینده است. بر این اساس افزایش کیفیت خدمت وظیفه و ایجاد واحدهای نظامی کوچک‌تر و چابک‌تر باید

مورد توجه قرار گیرد. در کشور چین با وجود داشتن جمعیت قابل توجه کاهش پرسنل نظامی در راستای حرفه‌ای سازی ارتش مورد توجه قرار گرفته است.

-از بعد سیاسی؛ روند گسترش دموکراسی در سطح جهانی نظام سربازی اجباری را با چالش مواجه می‌سازد. نسل‌های جوان این سبک از سربازی را در چارچوب گفتمان اجبار تعبیر کرده و نسبت به آن واکنش نشان می‌دهند. ایران در دسته معدود کشورهایی قرار دارد که مدت سربازی در آن طولانی مدت (۲۱ ماه) است؛ بنابراین یکی از مهم‌ترین گام‌ها در راستای بهینه‌سازی خدمت سربازی کاهش طول مدت خدمت است.

-از بعد فرهنگی - اجتماعی؛ با توجه به افزایش سطح تحصیلات زنان در سال‌های اخیر و تلاش مضاعف جهت ایفای نقش‌های اجتماعی وضع قوانینی در جهت سربازی داوطلبانه برای زنان و ایجاد ساختارهایی برای جذب بیشتر زنان در حوزه‌های نظامی در راستای حرکت به سمت برابری جنسیتی از جمله مواردی است که می‌تواند مورد توجه قرار گیرد.

-از منظر توسعه فناوری‌های نظامی و تغییر شکل جنگ‌ها به سمت هسته‌ای، موشکی و سایبری شکل و محتوای آموزش‌ها در طول خدمت باید تغییر کند. صرف آموزش مسائل نظامی در حد مقدماتی نوعی اتلاف وقت است؛ با تغییر سبک و آموزش فناوری‌های جدید به سربازان می‌توان زمینه را برای افزایش مهارت آنان فراهم کرد.

-از منظر اقتصادی به دلیل عدم استفاده بهینه از سربازان و دور شدن از شغل و تحصیل در دوران خدمت باید بر اساس مهارت و تخصص سربازان با انجام طرح‌های تحقیقاتی و استفاده از سربازان در بخش‌های غیرنظامی مانند آموزش در مناطق محروم، مراقبت از سالمندان، ارائه مراقبت‌های بهداشتی، یا راه‌اندازی زیرساخت‌های صنعتی از توان و تخصص آن‌ها استفاده کرد. روش دیگر پرداخت حقوق و مزایای منصفانه به سربازان است؛ حقوق یک سرباز به طور قابل توجهی کمتر از آن است که حتی ساده‌ترین نیازهای خود را تأمین کند.

-از بعد سلامت؛ خدمت سربازی عوامل استرس‌زای متعددی از جمله اعزام طولانی مدت، قرار گرفتن در معرض حوادث آسیب‌زا، جدایی از عزیزان، و سنگینی مسئولیت‌های پرمخاطره را به همراه دارد. این عوامل می‌توانند به طور قابل توجهی بر سلامت روانی سربازان، تأثیر بگذارند. بنابراین ایجاد خدمات سلامت روان در دسترس و جامع برای حمایت کافی از نیازهای بهداشتی و روانی سربازان، با برنامه‌هایی که بر پیشگیری و مداخله زود هنگام تمرکز دارند، بسیار مهم است. امروز در ارتش‌های حرفه‌ای اهمیت سلامت جسمی و روانی نیروهای نظامی به موضوعی مهم و قابل توجه تبدیل شده است.

-ایجاد سیستم آموزش نظامی حرفه‌ای و تأسیس و گسترش دانشگاه‌های دفاع ملی، ابتکاری عالی جهت گسترش فرهنگ نظامی در جامعه است. پس از جنگ سرد، نیروهای مسلح اروپا

دستخوش تغییر مداوم سیستم‌های آموزش نظامی حرفه‌ای شدند. دانشگاه هفت پسر دفاع ملی چین در خط مقدم تحقیقات دفاعی در چین قرار دارند. در این راستا تقویت همکاری‌های فراملی و رابطه با شرکت‌ها و دانشگاه‌های خارجی از اهم مواردی است که جمهوری اسلامی ایران باید مورد توجه قرار دهد.

منابع

- Absher, Jim (2023), *Everything You Need to Know About the Military Draft*, Military.com. <https://www.military.com/join-armed-forces/everything-you-need-know-about-military-selective-service-system.html>.
- Africa Center for Strategic Studies (2022), *Deepening a Culture of Military Professionalism in Africa*, <https://africacenter.org/spotlight/deepening-culture-military-professionalism-africa/>.
- Braw, Elisabeth (2022), Finns Show Up for Conscription. Russians Dodge It, *foreignpolicy*. <https://foreignpolicy.com/2022/05/16/finland-conscription-russia-military/>.
- Brett, Derek & others (2022), Annual Report Conscientious Objection to Military Service in Europe, 2021 *European Bureau for Conscientious Objection*.
- Brooks, Risa (2020), Paradoxes of Professionalism: Rethinking Civil-Military Relations in the United States, *International Security* (2020) 44 (4): 7–44.
- Brooks, Risa (2021), Beyond Huntington: US Military Professionalism Today, the *US Army War College Quarterly: Parameters*, Number 1 Parameters 51(1).
- Buchholz, Katharina , (2023), *The State Of Military Conscription Around The World*, *The State Of Military Conscription Around The World*. <https://www.statista.com/chart/3907/the-state-of-military-conscription-around-the-world/>.
- CGNT, (2017), *Brains over brawn: 3 things you need to know before joining the Chinese military*.https://news.cgtn.com/news/786b444e35517a633356_6d54/_share.html.
- Congressional Research Service (2021), *The Selective Service System and Draft Registration: Issues for Congress*.
- Evetts, Julia (2003), Explaining the construction of professionalism in the military : history, concepts and theories, *Revue Française de Sociologie* 44(4).
- Fleck, Anna, (2023), *How Long Is Compulsory Military Service?* Statista. <https://www.statista.com/chart/29057/length-of-mens-compulsory-military-service/>.
- Gesley, Jenny (2016), *60 Year Anniversary of the German Compulsory Military Service Act*, *Library of Congress Blogs*. <https://blogs.loc.gov/law/2016/07/60-year-anniversary-of-the-german-compulsory-military-service-act>.
- Godement, François (2021), *Europe's Response to China's Military Strategies and Challenges*, Institut Montaigne. <https://www.institutmontaigne.org/en/expressions/europes-response-chinas-military-strategies-and-challenges>.
- Graham, Emily (2014), *Conscientious objectors to military service*, Quaker United Nations Office.
- Ingesson, Tony & others (2018), The martial origins of democracy: a global study of military conscription and suffrage extensions since the Napoleonic wars, *Democratization*, Vol. 25, No. 4.
- Stepanenko, Kateryna, & others (2022), *Explainer on Russian Conscription, Reserve, and Mobilization*, Institute for the Study of War & the Critical Threats Project 2022.

-Margulies, Max & Rutenberg, Amy (2018), *Congress considers future of the military draft, while Supreme Court holds off, the Conversation*. <https://theconversation.com/congress-considers-future-of-the-military-draft-while-supreme-court-holds-off-161152>.

-*Military Service Law of China* (2021), China Laws Portal – CJO. <https://www.chinajusticeobserver.com/law/x/military-service-law-of-china-20210820>.

-Paterson, Pat (2019), Measuring Military Professionalism in Partner Nations: Guidance for Security Assistance Officials, *Journal of Military Ethics*, VOL. 18, NO. 2, 145–163.

-Rongé, Joeri and Abrate, Giulia (2019), *Conscription in the European Union Armed Forces: National Trends, Benefits and EU Modernised Service*, European Army Interoperability Center.

- Xuanzun, Liu, (2021), China's amendment of the military service law highlights the role of non-commissioned officer, 'key to modernization': expert, *Global Times*. <https://www.globaltimes.cn/page/202108/1232170.shtml>.

سایت‌های اینترنتی

- <https://www.merriam-webster.com/dictionary/conscription>.

-<https://globalpolicyinsights.org/military-recruitment.php>.

-<https://www.statista.com/statistics/1334431/russia-number-of-conscripts/>.